

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.2/09>

Рибачек В.К.

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ З РФ

Забезпечення прав людини під час збройних конфліктів, які стають у сучасному світі все жорстокішими та небезпечнішими для людства і довкілля, виступає актуальною проблемою, яка не є остаточно врегульованою ні в міжнародному, ні в національному законодавстві. Екологічні виклики, з якими стикається наша держава з 2014 року під час військової агресії РФ, особливо після повномасштабного вторгнення на територію України, набули ознак екоциду та загрожують як життю людей, так і природним комплексам значних територій, деякі з яких є унікальними як в регіональному, так і в світовому масштабі. У статті на основі характеристики екологічної катастрофи, спричиненої підривом Каховської ГЕС та її можливих наслідків, здійснюється дослідження особливостей правового регулювання та реалізації екологічних прав, яке полягає у сповіщенні населення про різні види екологічної небезпеки (затоплення територій, забруднення води, втрата флори і фауни, мор риби тощо), прийнятих рішеннях щодо покращення ситуації для окремих компонентів довкілля, фіксації та документування всіх порушень екологічного законодавства, обчислення завданої шкоди тощо. Наголошується, що Міндовкілля у розробленій та прийнятій як закон, Стратегії екологічної політики – 2030, слабо врахував можливі військові виклики для довкілля України, не здійснив необхідного і можливого корегування способів та форм захисту екологічних прав людини та охорони довкілля під час повномасштабної збройної агресії.

Залишаються не розробленими організаційно-розпорядчі методи, заходи при виникненні надзвичайних екологічних ситуацій (екологічних катастроф), не розроблений і не доведений до різних гілок влади та до населення алгоритм запобігання летальним наслідкам. Рекомендується на далі визначати попереджувальні дії та можливості – плани реагування на виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та аварійного реагування на випадок різних видів забруднення навколишнього середовища в національному законодавстві.

Ключові слова: екологічні права, екологічне законодавство, реалізація екологічних прав, екоцид, екологічна катастрофа, надзвичайна екологічна ситуація.

Постановка проблеми. Провідні фахівці у галузі реалізації та захисту екологічних прав громадян в Україні наголошують, що українське екологічне законодавство можна вважати найпрогресивнішим в світі, адже ще у 1991 році у прийнятому Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» започатковано розділ II «Екологічні права та обов'язки громадян», які у 1996 році були закріплені в статтях 50 і 66 Конституції України [1]. В законодавстві жодної із країн такий термін відсутній, хоч часто вживається в наукових, навчальних та практичних

джерелах. Слід наголосити, що екологічні права є комплексним поняттям, яке охоплює цілу низку таких прав, найголовнішими серед яких є: право на безпечне життя та здоров'я довкілля; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом тощо. Але формулювання всіх екологічних прав громадян України здійснювалось

при мирному житті, без врахування активних військових дій та агресії іншої держави на території України. Тому дослідження реалізації екологічного права під час повномасштабних військових дій країни-агресора РФ на території нашої держави є своєчасним і актуальним.

Аналіз останніх публікацій. Правові й інші проблеми формування системи екологічних прав та обов'язків громадян, гарантій їх реалізації та захисту в еколого-правовій літературі розглянуті досить повно, дослідженню цих питань присвятили свої праці такі відомі вчені у сфері екологічного права, як: В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Г.І. Балюк, В.Л. Бредіхіна, Ю.Л. Власенко, І.І. Каракаш, Н.Р. Кобецька, Т.Г. Ковальчук, С.М. Кравченко, М.В. Краснова, Ю.А. Краснова, Т.І. Макарова, Н.Р. Малишева, А.А. Слєпченко, С.Р. Тагієв, І.А. Толкачова, Т.О. Третяк, Т.А. Шаравська, Ю.С. Шемшученко, О.А. Шомпол та інші. Значні масштаби завданої воєнними діями шкоди життю українців внаслідок обстрілів та бомбардувань майже всієї території нашої держави, застосування неприйнятних методів ведення військових дій внаслідок знищення медичної, енергетичної, транспортної, культурно-освітньої інфраструктури, а також погіршення якості та втрата земельних, лісових, водних ресурсів, нелюдське ставлення до тваринного світу тощо обумовило наукові дослідження з питань запобігання геноциду та екоциду в сучасних умовах. Серед публікацій присвячених реалізації, забезпечення та охорони екологічних прав, а також охорони довкілля в період військових конфліктів слід вказати на роботи У.В. Антонюк, С.В. Грицак, Р.С. Кіріна, К.А. Козмуляк, О.О. Орлової, О.Л. Полонської, В.К. Рибачека, О.О. Сурілової та інших. Хотілося б також згадати матеріали II конкурсу правничих творів-есе учнів 9–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Івано-Франківська (2021 року), які під керівництвом викладачів провели досить цікаві та масштабні дослідження щодо розглядаємої проблеми в період збройного конфлікту [14].

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання та реалізації екологічних прав під час військової агресії РФ, забезпечення необхідного і можливого корегування способів та форм захисту екологічних прав людини та охорони довкілля під час повномасштабної збройної агресії.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають правники-науковці, екологічні права є комплексним поняттям, що охоплює цілу низку таких

прав, визначених у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». В об'єктивному значенні екологічні права та обов'язки – це сукупність правових норм, які утворюють комплексний міжгалузевий інститут екологічного права [7, с. 12].

За визначенням В.І. Андрейцева, гарантії реалізації екологічних прав та обов'язків громадян – це система юридичних засобів забезпечення здійснення екологічних прав та обов'язків фізичними особами у галузі раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів та комплексів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [3, с. 26]. У свою чергу, під правовою організацією реалізації та захисту екологічних прав громадян доцільно розглядати як сукупність правових форм та засобів, які опосередковують законодавчі засади створення та функціонування структури державних, самоврядних, громадських та інших інституцій в цій галузі, здатної забезпечити переведення положень правових норм про їх гарантії у реальне життя.

Отже, комплекс заходів метою яких є забезпечення прав людей на здорове та безпечне довкілля, збереження природних ресурсів та біорізноманіття, а також запобігання забрудненню навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки, не допущення екологічної катастрофи можна вважати захистом екологічних прав. Як свідчать багаточисельні зафіксовані факти екоциду [13] на території України, яких за рік повномасштабного вторгнення країни-агресора РФ задокументовано понад 2300 випадків (Крим. Кодекс. Розділ УІІІ, ст. 236–264) розмір збитків від них становить близько 1,9 трлн грн. За словами міністра захисту довкілля та природних ресурсів Р. Стрільця, у зоні бойових дій перебуває найбільш промислово розвинена частина України [11]. Слід підкреслити, що крім руйнації міст і сіл через ракетні обстріли росіян, поранення та смерті цивільного населення в них значна шкода (забруднення хімічними елементами, втрата якості, пожежі, повне знищення тощо) завдана всім компонентам природних комплексів, а саме: земельним, водним, лісовим ресурсам, надрам, фауні та флорі, атмосферному повітрю, рекреаційним ресурсам та морям, мережі заповідників, заказників та національним паркам. Тому таке системне порушення екологічної безпеки території України є небезпечним не лише для нашої держави, а й для Європейського регіону та всього світу в цілому. Зокрема, як зазначає Мальчик О.О. Україна з екологічної

точки зору є унікальною державою, оскільки охоплює 35% біорізноманіття Європи: тут мешкає понад 70 тисяч біологічних видів; 29% території України складається із природної рослинності, а також окультуреної природної рослинності (наприклад, доглянуті пасовища та живоплоти); 16% території України складають ліси; по Україні протікають майже 63 тисяч річок; на території України розташовані 11% Карпатського гірського масиву, де проростає третина всіх видів рослин Європи [9, с. 257].

Але найбільшою екологічною катастрофою світового масштабу за часів ЧАЕС є підриг окупантами дамби Каховської ГЕС вночі 6 червня 2023 року. Цим терористичним актом Росія зробила непридатними до використання понад 18 куб. км води, чим поглибила світову кліматичну кризу, адже підриг дамби призвів до того, що понад 50 тисяч гектарів українських лісів затоплені і щонайменше половина з них може загинути. Затопленими також є 30 населених пунктів Херсонської області (в яких нараховувалось близько 3,8 тис. будинків). До речі, саме Каховське водосховище є об'єктом Смарагдової мережі UA0000106 площею 218, 1 га, визнаним Постійним комітетом Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, а зараз його дно вкрите килимом мертвої риби. Внаслідок російського злочину мертва риба і тварини, пляма мастила не менше 150 тонн, сміття з вигрібних ям та туалетів, хімікати і пестициди з полів дрейфують по Дніпру в Чорне море, яке омиває береги 6 країн, у тому числі Румунії, Болгарії, Туреччини та Грузії, і зв'язане з Середземним морем, яке омиває Європу і Близький Схід.

Проте визначення стану морів наразі неможливо. Хоча й без цього зрозуміло, що ситуація в акваторії Чорного та Азовського морів критична. Внаслідок великої кількості робочих і затоплених військових кораблів, а також замінувань, вибухів й виливу токсичних речовин, якість води суттєво погіршилася. У Чорному морі знайдено загиблими тисячі дельфінів, що може бути обумовлено підвищеним шумом від судноплавства та використання потужних гідроакустичних систем. А на пляжі Одеси викинуло мертвих диких свиней та інших звірів, які затонули через підриг Каховської ГЕС. Також зафіксовано тимчасове зниження солоності води майже у 3 рази. Зменшення солоності вплине на зоопланктон, рибу та дельфінів. Вимерлий фітопланктон буде опускатися на нижні шари моря й поглинати «велику

кількість кисню», перетворюючи кисневі зони на сірководневі. Це буде впливати на мешканців морського придоння, наголосив директор Науково-дослідної установи «Український науковий центр екології моря» Віктор Коморін [5]. Крім того, існує загроза повного вимирання Азовського моря через тривалі обстріли і пошкодження споруд заводу Азовсталь.

Підриг Каховської ГЕС спричинив і людські жертви: відомо, що загиблими є 10 осіб, а 42 особи вважаються зниклими безвісті, з них 7 дітей [10].

Колосальної шкоди завдано лісовому господарству через бойові дії, що відбувались і відбуваються у Київській, Чернігівській, Сумській, Луганській, Донецькій та Херсонській областях. Лісові насадження потерпають від пожеж, бомбардувань, мінування, затоплення тощо.

Через знищення дамби Каховської ГЕС всього під загрозою знищення перебувають тисячі видів тварин і рослин, які мають різний природоохоронний статус, адже на затопленій території проживало близько 20 видів диких тварин, які потенційно загинули (а це були ендемічні види, що зустрічалися лише на Півдні України). То ж збитки, завдані даним екоцидом, неможливо оцінити в грошовому відношенні [10].

За даними Міндовкілля агресор веде бойові дії на території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12 406,6 кв.км, що становить близько третини площі природно-заповідного фонду України. Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га. А вже зараз майже 50 об'єктів природно-заповідного фонду повністю зруйновані або частково пошкоджені. Так, у зоні безпосереднього впливу великої води перебувають території НПП «Нижньодніпровський», «Великий Луг», «Кам'янська Січ», у зоні можливого впливу – НПП «Олешківські піски», «Білобережжя Святослава».

Руйнування греблі і різкий спуск великих обсягів вод з Каховського водосховища призвів до зміни екологічного характеру трьох Рамсарських угідь: затоплення «Дельти річки Дніпро», що призведе до загибелі всіх ссавців та інших тварин і знищення гніздування птахів; різкої зміни гідрологічного режиму та осушення «Великих і Малих кучугур» та «Заплава Сім Маяків», що призведе до загибелі великої кількості іхтіофауни та інших гідробіонтів (в основному бентосних організмів). Ситуація загрожує різким опрісненням прилеглих морських акваторій, що може спричинити зміну екологічного характеру та загибель іхтіофауни

та гідробіонтів в двох Рамсарських угіддях «Ягорлицька затока» та «Гендрівська затока».

Зниження рівня води у Каховському водосховищі унеможливило забезпечення питною водою населення Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей, зокрема, понад 200 тис. мешканців міст Нікополь, Марганець, Покров, Томаківка. Можливі проблеми з водопостачанням міста Кривий Ріг. Затоплення заплави річки Дніпро унеможливує подачу воду на місто Миколаїв з берегової водозабірної споруди на р. Дніпро.

Дефіцит чистої питної води може стати новою глобальною загрозою для людства. 6 млн українців мають проблеми з доступом до питної води через війну. Також такі чинники як різка зміна клімату, доволі стрімкі темпи урбанізації та промислове забруднення ставить під загрозу право людей на чисту воду. Приблизно 13,8 млн українців потерпають від браку води для гігієнічних та санітарних потреб.

Негативні наслідки цього екоциду є і для зрощувального землеробства на півдні країни. Каховське водосховище було джерелом зрошення для 94% систем у Херсонській, 74% – в Запорізькій та 30% в Дніпропетровській областях, а також водосховище було джерелом живлення для 584 тис. гектарів земель, на які подавалася вода для зрошення. Внаслідок проблем з проведенням зрошення сільськогосподарських угідь є ризик створення продовольчої небезпеки та втрати 14% експортного українського потенціалу зернових.

Лише орієнтовна сума збитків, завданих довкіллю внаслідок збройної агресії Російської Федерації у зв'язку з підливом 06.06.2023 Каховської ГЕС складає 55,63 млрд грн. [6].

Наведені вище свідчення екоциду дають змогу стверджувати про пряме порушення не тільки українського, але і міжнародного екологічного законодавства, прав людини, норм екологічної та техногенної безпеки. Тож, у період воєнного стану доцільно не лише фіксувати порушення стану довкілля та його компонентів, а й приділяти увагу реальним та потенційним наслідкам війни, вивчати їх вплив комплексно, бо екологічні проблеми можуть з часом трансформуватися та спричинити загрози соціального характеру.

Як вірно зауважує Антонок У.В., існуюча екологічна ситуація у зоні бойових дій, становить реальну небезпеку для життя і здоров'я людей, і унеможливує проживати чи, навіть, потенційно перебувати у чистих, якісно безпечних екологічних умовах. Також, громадяни не можуть

повною мірою користуватись природними благами та ресурсами для задоволення своїх фізіологічних потреб та інтересів. Все це у комплексі створює надскладні умови для реалізації конституційних екологічних прав громадян в Україні [4, с. 45]. А проведені дослідження Кіріним Р.С. та Грищак С.В. забезпечення та реалізації екологічних прав у Стратегіях державної екологічної політики і безпеки України під час воєнного періоду (СЄП-2030, СЕБ-2030) показало, що його зміст є достатньо обмеженим і не відповідає поняттю «державна екологічна політика», недопрацьованною виявилась підзаконна підтримка цього документу, що обмежується лише окремими дорученнями для уряду. При цьому позиція уряду виглядає недосконалою та такою, що не у належній мірі реагує на слабкість та неефективність наявної системи забезпечення дотримання екологічних прав. Підкреслюється також на відсутність сталої кореляції СЕБ-2030 не тільки з СЄП-2030, а й з базовим актом екологічного законодавства, антропоохоронний пріоритет якого базується на тому, що саме людина, її життя та здоров'я разом із довкіллям і його станом виступають основними об'єктами права екологічної безпеки [7, с. 65].

То ж можна стверджувати, що сучасний стан реалізації та задоволення екологічних прав українців під час широкомасштабних воєнних дій країни-агресора залишається недосконалим та обмежується оповіщенням, встановленням та фіксацією, документуванням фактів порушення екологічного законодавства (як національного, так і міжнародного), оцінкою та визначенням екологічної шкоди, втрат і збитків, завданих внаслідок збройної агресії (земельні ресурси, надра, водні ресурси, атмосферне повітря, лісовий, природно-заповідний фонд тощо), а також підготовкою матеріалів охоронно-забезпечувальних заходів щодо притягнення винних до відповідальності. При цьому організаційно-розпорядчий аспект реалізації екологічних прав залишається поза увагою як уряду, так і відповідного міністерства. При тому, що інформація про замінування Каховської ГЕС була відома ще взимку 2022 року, але не були здійснені організаційно-розпорядчі заходи щодо покровового алгоритму дій при екологічній небезпеці (ні для жителів, ні для керівництва різних рангів). Також можна стверджувати про відсутність розробки таких заходів та алгоритму дій всіх верств населення при влученні бомб у сміттєзвалища та загоряння їх тощо. Вважаємо за доцільне посилити напруження реальних організаційних та методичних

засад альтернативних стратегій попередження можливих екологічних загроз з розробкою та проведенням практичного навчання (певних коротких курсів) щодо поведінки населення в критичних екологічних ситуаціях. І як наголошують Кірін Р.С. та Гришак С.В., виклики воєнного періоду зумовлюють й формування відповідної сукупності правового інструментарію, за допомогою якого має вибудовуватися платформа для прямих чи опосередкованих заходів з попередження, охорони захисту та відновлення порушених збройною агресією екологічних прав громадян. Автори пропонують сконцентрувати увагу на розробці та вдосконаленні наступних 6 груп нормативно-правових актів прийнятих під час воєнного стану в Україні: – виявлення, встановлення, фіксація, документування, реєстрація та аналіз фактів порушення екологічних норм національного та міжнародного законодавства; – оцінка та визначення екологічної шкоди, втрат, збитків і наслідків, завданих Україні збройною агресією; – створення в Україні Координаційного центру з оцінки екологічної шкоди; – створення державної системи моніторингу довкілля; – створення правових механізмів з метою здійснення судового захисту прав та інтересів України, у тому числі міжнародного механізму для реєстрації збитків; – особливості проведення ОВД діяльності, пов'язаної з наслідками збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій; – особливості подання щорічної Національної доповіді про стан НПС в Україні в період воєнного стану [7, с. 70].

Підтримуємо також їх пропозицію щодо конкретизації та уточнення положень СЕП-2030 відносно механізмів забезпечення його реалізації щодо забезпечення здійснення та захисту всього комплексу конституційних та екологічних прав громадян в Україні у воєнний та післявоєнний періоди, а також впорядкування екологічного законодавства України шляхом врахування сучасних мілітарних викликів та шляхів їх подолання по кожному з природних об'єктів і ресурсів із забезпеченням екосистемного та інноваційно-інвестиційного підходів.

Наразі в екологічному законодавстві України вже прийняті зміни на період дії воєнного стану, зокрема [5]: – мораторій на деякі планові та позапланові перевірки; – отримання деяких дозвільних документів на основі подання декларацій з необхідністю здійснення усіх процедур після скасування воєнного стану; – припинення надання адміністративних послуг у сфері моніторингу,

звітності та верифікації викидів парникових газів, а отже відсутність перевірок з цієї підстави та відсутність відповідальності за несвоєчасне подання таких звітів; – звільнення від сплати екологічного податку за 2022 р. підприємств, що розташовані на територіях бойових дій тощо.

Важливим кроком у майбутнє відновлення довкілля України стала «Ukraine Recovery Conference», яка відбулася 4–5 липня 2022 року у м. Лугано (Швейцарія). За результатами її проведення було схвалено програму «Відбудова чистого та захищеного середовища», яка включає в себе проекти щодо: екологічного відновлення території заводу «Радикал», відновлення дикої природи України, відновлення інфраструктури поведінки з РАВ та подальший її розвиток, впровадження Єдиної екологічної платформи «ЕкоСистема» загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації та її мережі, нарощування мінерально-сировинної бази України, вжиття заходів протипожежної безпеки в лісах України, відновлення інфраструктури державної системи моніторингу атмосферного повітря, що постраждала внаслідок воєнних дій та ін. [10].

Слід наголосити, що незважаючи на погіршення екологічної ситуації в Україні, прояви екоциду, обумовлені військовою агресією РФ, одним із безумовних пріоритетів Міндовкілля сьогодні є адаптація національного довкіллевого законодавства до вимог ЄС. Наразі на розгляді Верховної Ради знаходиться 19 євроінтеграційних довкіллевих законопроектів, чотири з них мають бути прийняті першочергово для виконання Угоди про асоціацію з ЄС.

Висновки. Як засвідчує аналіз наведених вище наукових джерел та особливостей проявів екоциду під час АТО та повномасштабної військової агресії РФ, забезпечення та реалізація екологічних прав під час воєнного стану є важливим завданням для України. Його належне виконання залежить від конкретизації конституційних положень у законодавчих та підзаконних актах різних галузей, рівня їх оперативного реагування на екологічні виклики, передбачення можливих негативних змін екологічних відносин, які виникають та виникли в цей час. Незважаючи на певні позитивні дії: створення офіційного веб-ресурсу і мобільного додатку Міндовкілля «ЕкоЗагроза», завдяки якому кожен може отримувати достовірну інформацію про стан повітря, води, ґрунту та інші довкіллеві дані; ініціативи «Реформи у сфері довкілля для післявоєнного відновлення та євро-

пейської інтеграції України», де наголошується про принципи зеленого повоєнного відновлення нашої країни; прийняття ЗУ «Про Основні засади (стратегію) екологічної політики на період до 2030 року» та інших програм розвитку компонентів довкілля тощо, слід визнати, що у сучасному міжнародному праві захист права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та інших екологічних прав в умовах збройного конфлікту не врегульований, а також відсутні визначені попереджувальні дії та можливості – плани реагування на виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та аварійного реагування на випадок різних

видів забруднення навколишнього середовища в національному законодавстві. То ж законодавцям у екологічній сфері треба усвідомити, що передумовою забезпечення фундаментального екологічного права людини під час збройних конфліктів є охорона природного довкілля та правами людини, зокрема правом на життя та правом на охорону середовища її існування, тим більш, що тісний зв'язок між якістю здоров'я, підтверджується міжнародними природоохоронними інструментами, регіональними договорами та судовою практикою, в яких йдеться про життя та здоров'я людини в контексті охорони довкілля.

Список літератури:

1. Конституція України/*Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України/*Відомості Верховної Ради України*, 2019, №16, ст.70.
3. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: навч. посіб. для юрид. фак. вузів. Київ: Вентурі, 1996. 207 с.
4. Антонюк У.В. (2022) Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. *Право та державне управління*. № 3. С. 42–47. URL :<https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3>.
5. Дайджест ключових наслідків російської агресії для українського довкілля за 17-23 червня 2023 року. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/news/122>.
6. Екологічне законодавство в умовах воєнного стану – як зберегти природу та діяльність бізнесу? 25.03.2022. URL:<https://eba.com.ua/ekologichne-zakonodavstvo-v-umovahvoennogo-stanu-yak-zberegty-pyrodu-ta-diyalnist-biznesu/>.
7. Кірін Р.С., Грищак С.В. Забезпечення і реалізація екологічних прав у Стратегіях депжавної політики та безпеки: виклики воєнного періоду./ *Juris Europensis Scientia*. 2023. №1. – С.65- 71. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2023/12.pdf.
8. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с.
9. Мальчик О.О. Удосконалення національного природоохоронного законодавства як об'єктивний наслідок існуючої збройної агресії/ *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науковопрактичної онлайн/офлайн конференції* (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. – 299 с.
10. Міжнародна конференція з питань відновлення України. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/>
11. Підрив Каховської ГЕС: кількість загиблих та зниклих безвісті у Херсонській області зростає. URL: <https://www.volyn24.com/news/204475-pidryv-kahovskoi-ges-kilkist-znyklyh-bezvisty-u-hersonskij-oblasti-zroslo>.
12. Поліщук О. Тотальний воєнний екоцид: що Росія зробила з екологією Донбасу. URL: <https://dif.org.ua/article/totalniy-voenniy-ekotsid-shcho-rosiya-zrobila-z-ekologieyu-donbasu>.
13. Рибачек В.К. Міжнародно-правова регламентація злочину екоциду/ *Часопис цивілістики –науково-практичний журнал Національного університету «Одеська юридична академія»* (випуск № 45), Видавничий дім «Гельветика», 2022 р. – С. 82-87.
14. Сучасні проблеми правового регулювання та модернізації правової системи України (погляд учнів-правників). II Конкурс правничих творів-есе (для учнів 9-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів) (м. Івано-Франківськ, 02 квітня 2021 року) / упорядник Книш В. В. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Навчально-науковий юридичний інститут. – Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. – 420 с.

Rybachek V.K. FEATURES OF REALIZATION OF ECOLAWS IN UKRAINE DURING THE ARMED CONFLICT FROM RUSSIAN FEDERATION

Providing of human rights during the armed conflicts that become in the modern world all more cruel and more dangerous for humanity and environment comes forward as an issue of the day, that is not finally well-regulated neither in an international nor in national legislation. Ecological calls into that our state

runs from 2014 during military aggression of Russian Federation especially after full-scale encroachment on territory of Ukraine, purchased signs to ecocide and threaten to both life of people and natural complexes of considerable territories, some of that are unique both in a regional and in world scale. In the article on the basis of description of the ecocatastrophe caused by injury of Kakhovka Hydroelectric power station and her possible consequences, research of features of the legal adjusting and realization of ecolaws, comes true that consists in notification of population about the different types of ecological danger (flood of territories, contamination of water, loss of flora and fauna, pestilence of fish and others like that), made decision in relation to the improvement of situation for the separate components of environment, fixing and realization documents of all violations of ecolaw, shortchanging of the inflicted harm and others like that. It is marked that Ministry of guard of environment and natural resources in worked out and accepted as a law, Strategies of ecological politics – 2030, poorly took into account possible soldiery calls for the environment of Ukraine, did not carry out necessary and possible корегування methods and forms of protection of ecological human rights and guard of environment during the full-scale armed aggression Ministry of guard of environment and natural resources It is marked that Міндовкілля in worked out and accepted as a law, Strategies of ecological politics – 2030, poorly took into account possible soldiery calls for the environment of Ukraine, did not carry out necessary and possible methods and adjustment forms of protection of ecological human rights and guard of environment during the full-scale armed aggression. The organizationally-prescriptive methods of action remain not worked out in case of occurring of ecological emergencies (ecocatastrophes), not worked out and not well-proven to the different branches of power and to the population algorithm of action for prevention of lethal consequences. To recommend on farther to determine the preventive operating and possibilities – plans of reacting on the origin of ecological emergencies and emergency reacting in case of different types of contamination of environment in a national legislation.

Key words: ecolaws, ecolaw, realization of ecolaws, ecocide, ecocatastrophe, ecological emergency.